

Lublin, 22.06.2023 r.

Ks. prof. dr hab. Wiesław Przygoda
Katedra Teologii Pastoralnej
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra Krzysztofa Gryza pt. *Środki społecznego przekazu w ewangelizacji na przykładzie archidiecezji częstochowskiej w latach 2001-2021. Studium teologiczno-pastoralne* napisanej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem ks. dra hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK, Toruń 2023, ss. 390.

Niedawno arcybiskup Utrechtu i prymas Holandii kard. Wilhelm Jacobus Eijk w rozmowie z włoską agencją ACI Stampa stwierdził, iż Kościół jest powołany do rozpoczęcia ewangelizacji tych „wirtualnych” miejsc, jakimi są chatboty, ponieważ w świecie, w którym wirtualność jest rzeczywistością, wiele zależy obecnie od odpowiedzi udzielonej w tych nowych miejscach interakcji. Rozmówca agencji przyznał, że trudno jest mieć pełną wizję tego, co sztuczna inteligencja może zrobić dla człowieka, gdyż jest to obszar ciągle jeszcze mało rozpoznany. Wyraził jednak przekonanie, iż takie jej technologie, jak chatbot, umożliwią powiedzenie czegoś również na tematy religijne. W odpowiedzi na pytanie, czy jest to przede wszystkim zadanie ewangelizacji, przypomniał, że Kościół jest zawsze ostrożny w obliczu nowych zjawisk. Zaraz jednak zaznaczył, że jeśli zbyt długo będziemy zwlekać z podjęciem danego wyzwania, inni wprowadzą więcej informacji i to wpłynie na określenie odpowiedzi również na pytania z zakresu tematyki religijnej. Dlatego nie możemy zbyt długo czekać i powinniśmy rozpocząć działania na tym polu. Dzisiaj nadszedł już czas na ewangelizowanie nowych technologii.

Kościół jest widzialnym znakiem i narzędziem pojednania rodzaju ludzkiego z Bogiem, czyli zbawienia wszystkich ludzi dobrej woli. Kościół został powołany przez Boga po to, aby przez głoszenie słowa Bożego, celebrację sakramentów i świadectwo wzajemnej miłości prowadzić ludzi do wspólnoty z osobami Bożymi i ze sobą wzajemnie. W związku z powyższym ważnym obszarem badawczym teologii pastoralnej są instytucjonalne i organizacyjne środki ewangelizacji, w tym stare i nowe media, a szczególnie media katolickie. Współcześnie trudno sobie wyobrazić realizację ewangelizacji przy zastosowaniu wyłącznie starych, tradycyjnych metod. Słowo mówione było pierwsze, potem pojawiło się słowo pisane, następnie od połowy XV wieku multiplikowano słowo drukowane, w końcu XVIII wieku pojawiła się prasa wysokonakładowa, następnie film, radio, telewizja, komputer, Inter-

net, wyposażone w ogromne zasoby bazy multimedialne, w końcu wspomniana na wstępie sztuczna inteligencja z chatbotami.

Rewolucja technologiczna, to obok rewolucji kulturowej, chyba największe wyzwanie dla Kościoła w pierwszej połowie XXI wieku. Oczywistym faktem jest, że nowe technologie, w tym nowe technologie medialne, są szansą a zarazem zagrożeniem dla misji ewangelizacyjnej Kościoła. Fakt ten jest bezdyskusyjny, ale pytaniem wciąż otwartym i wartym każdej solidnej debaty naukowej jest, w jaki sposób zastosować stare i nowe środki komunikacji społecznej do ewangelizacji szczególnie najmłodszego pokolenia i to zarówno ludzi pozostających w Kościele, jak i priorytetowo tych, którzy wspólnotę Kościoła już opuścili. W to właśnie pytanie badawcze, ważne dla współczesnej refleksji teologiczno-pastoralnej wpisuje się przygotowana pod kierunkiem ks. dra hab. Zbigniewa Zaremskiego, prof. UMK rozprawa doktorska ks. mgra Krzysztofa Gryza. Już na wstępie tej recenzji warto mocno docenić nowatorski i aktualny pomysł twórczy doktoranta i jego Mistrza.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza obejmuje wywód liczący 390 stron, w tym aż 69 stron bibliografii załącznikowej, 4 strony streszczeń w języku polskim i angielskim oraz 1 stronicę aneksu, w którym zestawiono wytworzony przez Autora materiał źródłowy w wersji elekt pod łączem i kodem QR. Na główny tekst rozprawy składają się strona tytułowa, spis treści, wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie. We wstępie rozprawy (s. 6-16) Autor uzasadnił wybór tematu, nakreślił wszechstronnie jego tło, wskazał na jego aktualność i zasadność oraz scharakteryzował aktualny stan badań w interesującej go dziedzinie. Ponadto przedstawił podjęty cel naukowy, problem badawczy, opisał bazę źródłową, zastosowane metody i strukturę rozprawy.

Po koniecznych procedurach wstępu twórca recenzowanej dysertacji przystąpił do rozwiązywania podjętego problemu. Uczynił to w czterech rozdziałach, przy czym dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzający w tematykę rozprawy, natomiast dwa pozostałe prezentują wyniki własnych badań analitycznych ukazujących w różnych aspektach obraz katolickich środków społecznej komunikacji archidiecezji częstochowskiej w latach 2001-2021, zakończenie natomiast zawiera krótkie zestawienie wniosków z przeprowadzonej analizy. W ten sposób jawnym stał się zamysł twórczy Autora tej rozprawy, która chociaż tyczy się czasów bardzo niedawnych, została zbudowana w paradygmacie metody historyczno-krytycznej.

W rozdziale pierwszym (s. 17-111) została zamieszczona prezentacja nauczania Kościoła na temat środków społecznego przekazu począwszy od pontyfikatu Grzegorza XVI aż po rok 2021. Rozdział drugi (s. 112-180) zawiera refleksję na temat pojęcia ewangelizacji, jego relacji do pojęć takich jak misja i apostołstwo, a także specyfikuje wprowadzone do obiegu kościelnego przez papieża Jana Pawła II pojęcie nowej ewangelizacji oraz finalnie ukazuje możliwości ewangelizacji przez środki społecznego przekazu.

Najobszerniejszy rozdział trzeci (s. 181-268) prezentuje wyniki szerokiej analizy stanu mediów katolickich archidiecezji częstochowskiej i ich udziału w realizacji zadań ewangelizacyjnych. Konkretnie Autor poddał analizie organy prasy

katolickiej, wydawnictwa katolickie, katolickie rozgłośnie radiowe i studia multimedialne, a także osoby i instytucje związane z mediami archidiecezji częstochowskiej. Najcenniejsze treści z punktu widzenia celu rozprawy zawiera rozdział czwarty (s. 269-312), w którym są przedstawione wiodące kierunki ewangelizacji przez media w archidiecezji częstochowskiej, ocena działalności ewangelizacyjnej przez media i perspektywy rozwoju ewangelizacji przez media katolickie we wspomnianej archidiecezji. Na podstawie wszelkich dostępnych źródeł archiwalnych i uzyskanych poprzez własne badania ankietowe i wywiady Autor pokazał, jak wygląda aktualny stan ewangelizacji przez media katolickie w archidiecezji częstochowskiej oraz, co można jeszcze poprawić w zakresie działalności ewangelizacyjnej przez media w przyszłości.

W zakończeniu (s. 313-316) ks. K. Gryz dokonał podsumowania i oceny osiągniętych wyników analiz w poszczególnych rozdziałach. Wskazał na niewątpliwe osiągnięcia pasterzy archidiecezji częstochowskiej w zakresie organizacji mediów katolickich, dobrej współpracy z mediami katolickimi zakonów, szczególnie z wieloma mediami będących stróżami Jasnej Góry zakonu paulinów. W zakończeniu Autor zauważył, że chociaż główne kierunki ewangelizacji przez media były całkiem dobrze realizowane w analizowanych ostatnich dwóch dekadach, to jednak trzeba je ciągle weryfikować i dostosowywać do aktualnych wyzwań. Jego zdaniem wszelka akomodacja powinna wynikać ze zmian technologicznych z jednej strony, ale nie można lekceważyć także wskazań wciąż rozwijającego się nauczania Kościoła w zakresie ewangelizacji medialnej. Nie wszystko, co jest stosowane w mediach świeckich, nadaje się do zastosowania w mediach katolickich, których głównym celem pozostaje niezmiennie docieranie z przesłaniem Ewangelii do jak najszerszego grona odbiorców. W końcu Autor przyznał, że archidiecezja częstochowska posiada jeszcze duży potencjał rozwoju ewangelizacji medialnej, a zbliżający się jubileusz stulecia istnienia diecezji częstochowskiej (od 1992 roku archidiecezji), który przypada w 2025 roku, stanowi okazję do rozwoju i ożywienia przekazu medialnego Ewangelii. Nie ulega ponadto wątpliwości, że w przyszłości trzeba będzie na nowo podjąć badania fenomenu ewangelizacji przez media w archidiecezji częstochowskiej, gdyż jest to obszar działalności eklezjalnej dynamicznie rozwijający się, choćby ze względu na pojawiające się nowe technologie medialne.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza prezentuje dobry poziom merytoryczny. Napisanie tak dużego dzieła wymagało niewątpliwie wielu lat żmudnej pracy badacza. Jego Autor przeprowadził gruntowną kwerendę, gromadząc znaczną bazę źródłową oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że obok zgromadzenia zestawu dokumentów Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce i Kościoła, który jest w archidiecezji częstochowskiej, stanowiących stały fundament rozwijania refleksji teologicznej, Autor recenzowanej dysertacji zebrał w swojej rozprawie bogaty zasób materiałów archiwalnych zaprezentowanych w rozbudowanych przypisach i szerokim zestawie bibliografii załącznikowej. Warto podkreślić, iż Doktorant wykorzystał przy pisaniu dysertacji swoje wcześniejsze badania, których wyniki przeanalizował w swoich pracach dyplomo-

wych, licencjacie i magisterium, obronionych na kierunkach dziennikarstwo i komunikacja społeczna w Akademii Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Obydwie prace zostały opublikowane i są dostępne w Internecie, co zostało wyraźnie zaznaczone w Aneksie rozprawy doktorskiej. Zgromadzony materiał badawczy został przez Doktoranta usystematyzowany i przeanalizowany w kanonie medioznawstwa, do czego przyczyniły się wiedza zdobyta w czasie studiów licencjackich, magisterskich, a szczególnie specjalistycznych studiów doktoranckich z zakresu teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ale także umiejętności naukowo-praktyczne, które wyniósł z uczestnictwa w seminarium doktoranckim swego Promotora.

Recenzowana rozprawa jest interesującym opracowaniem nie tylko dla specjalistów zajmujących się profesjonalnie uprawianiem teologii pastoralnej, ale przede wszystkim dla szeroko rozumianego podmiotu działalności zbawczej w archidiecezji częstochowskiej, a więc dla obecnych i przyszłych biskupów, kierowniczych gremiów instytucji diecezjalnych, duszpasterzy, katechetów, dziennikarzy katolickich oraz zaangażowanych w różne formy apostołstwa katolików świeckich i osób konsekrowanych. Rozprawa ks. mgra K. Gryza stanowi solidną monografię historyczno-pastoralną na temat zaangażowania mediów w ewangelizację w archidiecezji częstochowskiej i dlatego każdy, komu leży na sercu odnowa i udoskonalenie dotychczasowych form ewangelizacji medialnej na poziomie Kościoła lokalnego, nie może nie skonsultować tego dzieła, zanim podejmie jakiegokolwiek decyzje dotyczące zmian strategii ewangelizacji w przyszłości. Oczywiście wnioski i postulaty zestawione w ostatnim rozdziale rozprawy są najbardziej adekwatne do uwarunkowań w archidiecezji częstochowskiej, ale można się nimi posiłkować również przy organizacji ewangelizacji przez media w innych diecezjach.

Warto podkreślić, iż recenzowana rozprawa jest jednym z pierwszych, o ile nie pierwszym tego typu opracowaniem, które z takim rozmachem pokazuje fenomen katolickich mediów w konkretnym Kościele lokalnym i ich zaangażowanie w ewangelizację. Nie ulega wątpliwości, iż merytorycznym osiągnięciem Autora, a jednocześnie swoistym *novum* recenzowanej rozprawy, jest krytyczne, całościowe i wieloaspektowe ukazanie genezy, obecnego funkcjonowania i propozycji udoskonalenia w przyszłości działalności ewangelizacyjnej przez media katolickie w archidiecezji częstochowskiej. Ks. mgr K. Gryz wykazał się niezwykłą umiejętnością najpierw pozyskania, a następnie analizy bardzo zróżnicowanych pod względem merytorycznym źródeł zastanych i przez siebie wytworzonych dotyczących podjętego obszaru badawczego. Wśród skonsultowanych materiałów źródłowych były dokumenty Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce i Kościoła lokalnego w Częstochowie dotyczące roli mediów katolickich w ewangelizacji. Ponadto Autor przebadął dokumenty archiwalne dotyczące środków komunikacji społecznej w archidiecezji częstochowskiej od początku jej istnienia, czyli od 1925 roku. Szczególnie cenne jest to, że całkiem duży zestaw materiałów zastanych uzupełnił materiałami przez siebie wytworzonymi za pomocą wywiadów i ankiet, co zestawił w oddzielnym manuskrypcie zamieszczonym w Internecie, do którego link ujawnił w aneksie swojej dysertacji. Należy podkreślić, iż mimo tej różnorodności i nieporównywalnej wartości merytorycznej pozyskanych materiałów źródłowych Autor pewnie dzięki swej pracowitości i wnikliwej analizie uzyskał całościowy i spójny obraz ewangelizacji medialnej Kościoła, który jest w Częstochowie.

Co konkretnie zawiera rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza w warstwie merytorycznej? Otóż, rozdział I stanowi kompendium wiedzy na temat mediów, głównie katolickich chociaż nie tylko, zestawiony na podstawie dokumentów *Magisterium Ecclesiae* (Kościół powszechny od 1832 roku, Kościół w Polsce od 1918 roku, Kościół w Częstochowie od 1925 roku). Podobny charakter ma rozdział II, który z kolei stanowi wykład na temat ewangelizacji w świetle dokumentów Kościoła po Soborze Watykańskim II. Obydwa rozdziały mają charakter wprowadzający do refleksji głównej, rozwiązującej postawiony we wstępie problem badawczy i można się zastanowić, czy ta rozprawa wymagała aż 164 stron wprowadzenia. W moim przekonaniu dysertacja byłaby lepiej „skrojona”, gdyby Autor przygotował jeden rozdział wprowadzający, oparty na dokumentach *Magisterium Ecclesiae*, ale skoncentrowany na ewangelizacji przez media.

Rozdział III prezentuje w sposób wręcz encyklopedyczny wiedzę na temat wielorakich mediów realizujących zadania ewangelizacyjne w archidiecezji częstochowskiej. W analizie i wynikającej z niej charakterystyce zostały uwzględnione media będące własnością archidiecezji, zgromadzeń zakonnych, parafii oraz media społecznościowe poszczególnych duszpasterzy. Rozległa problematyka tego rozdziału dysertacji została uporządkowana w kluczu rodzajów mediów. Stąd najpierw zostały przedstawione organy prasy kościelnej, następnie wydawnictwa katolickie, rozgłośnie radiowe i studia multimedialne, nowe media, a w końcu osoby i instytucje związane z mediami w archidiecezji częstochowskiej. Autor starał się w każdym omawianym środku społecznego przekazu pokazać jego historię, aktualny stan organizacyjno-personalny oraz formy zaangażowania w ewangelizację.

Z punktu widzenia teologa pastoralisty najbardziej interesująco prezentuje się ostatni IV rozdział rozprawy zawierający syntezę kierunków ewangelizacji realizowanej przez media w archidiecezji częstochowskiej, ocenę tej działalności medialnej oraz propozycje jej rozwoju w przyszłości. Warte podkreślenia jest to, iż we wnioskach i postulatach mających na celu udoskonalenie poszczególnych mediów w dziele ewangelizacji Autor wykorzystał nie tylko swoją wiedzę medioznawczą, ale także najnowsze wskazania *Magisterium Ecclesiae*. Uwag krytycznych dotyczących aktualnego stanu mediów w archidiecezji częstochowskiej nie ma wiele, ale te które się pojawiły, są trafne i cenne. Na s. 279 pojawiła się uwaga, iż „najistotniejszym elementem ewangelizacji – również medialnej – powinno być głoszenie kerygmatu i pogłębianie go przez katechizację”. Wydaje się, iż to uniwersalna zasada, która powinna być stale rozważana podczas spotkań formacyjnych i rekolekcji dziennikarzy katolickich. Bardzo trafny jest postulat zamieszczony na s. 309 zachęcający do stworzenia archidiecezjalnej przestrzeni serwerowej, dzięki której parafie, zwłaszcza mniejsze i nie posiadające dużych zasobów ekonomicznych, mogłyby zakładać własne witryny internetowe po niższej niż rynkowa cenie. Jest to ponadto ważne z powodu, o którym wspominałem na początku recenzji, powołując się na opinię kard. W. J. Eijka, że Kościół musi tworzyć jak najwięcej religijnych zasobów internetowych i to na własnych serwerach, by w niedalekiej przyszłości mogła z nich korzystać sztuczna inteligencja, udzielając odpowiedzi na tematy religijne stawiane wielorakim chatbotom. Z kolei bardzo odważnym i chyba przyszłościowym postulatem jest propozycja utworzenia archidiecezjalnej aplikacji mobilnej (s. 311). Wydaje się, że Autor tej dysertacji zdobył odpowiednie kompetencje, by

pewnie we współpracy ze specjalistami z branży IT taką aplikację stworzyć w przyszłości.

Wprawdzie ks. mgr K. Gryz nie postawił w centrum swoich zainteresowań urzeczywistniania się Kościoła lokalnego w całości, lecz tylko wyeksponował funkcję ewangelizacji i w dodatku realizowaną przez media katolickie. W związku z powyższym sporo miejsca w swojej rozprawie poświęcił refleksji na temat teologii mediów i teologii ewangelizacji. Pewien niedosyt budzi natomiast pominięcie podstaw teologicznych diecezji jako Kościoła lokalnego. Ponieważ rzeczywistością eklezyjalną, w której badał realizację ewangelizacji przez media katolickie, była archidiecezja częstochowska, można było przynajmniej we wstępie przedstawić krótko teologię diecezji wraz z podstawowymi funkcjami urzeczywistniania się Kościoła, pośród których znajduje się również funkcja ewangelizacji. Ponadto wypadało przynajmniej w przypisie przedstawić także krótko historię diecezji częstochowskiej, która w 1992 roku stała się metropolią Kościoła w Polsce. Stąd zachęta, by przed opublikowaniem rozprawy uzupełnić jej zawartość o ten aspekt teologiczny analizowanej rzeczywistości Kościoła częstochowskiego.

3. Ocena metodologiczna rozprawy

Ks. mgr K. Gryz podjął w swojej rozprawie doktorskiej ważny i aktualny dla Kościoła w Polsce problem, który we wstępie swojej dysertacji wyraził w pytaniu: „w jaki sposób środki społecznego przekazu działające na terenie archidiecezji częstochowskiej (zamiennie nazywanej w pracy Kościołem częstochowskim) były wykorzystywane w działalności ewangelizacyjnej w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku?” (s. 13). Precyzując tak szeroko zarysowany problem, zaznaczył, że celem dysertacji jest „ukazanie różnorodności instytucji medialnych archidiecezji częstochowskiej, co wyróżnia ten Kościół lokalny na tle innych diecezji w Polsce i poza jej granicami” (s. 14). Postanowił ponadto naświetlić tło historyczne oraz drogi rozwoju analizowanych instytucji medialnych. Powyższe założenia zostały przyjęte słusznie i poprawnie, gdyż rozprawa ma charakter opracowania modelowego w paradygmacie historyczno-krytycznym, stosowanym nierzadko w dziedzinie nauk teologicznych, w tym również w teologii pastoralnej. Należy stwierdzić, iż postawiony we wstępie problem został rozwiązany a założony cel osiągnięty, przy zastrzeżeniu jednakże, iż nader skromnie wygląda element oceny w zestawieniu z elementem genezy i opisu badanej rzeczywistości, w tym wypadku powstania i funkcjonowania mediów katolickich na terenie archidiecezji częstochowskiej. Nie doszukałem się natomiast w rozprawie żadnych porównań do stanu mediów katolickich „w innych diecezjach w Polsce i poza jej granicami”, dlatego w przypadku publikacji tej rozprawy proponuję ten fragment opisu celu dysertacji usunąć ze wstępu.

Układ dysertacji nie budzi poważnych zastrzeżeń. Podział zarówno całej rozprawy, jak i rozdziałów jest przejrzysty i logiczny, dokonany według jednej zasady porządkującej. Pewną niekonsekwencją jest jedynie nadmierne rozbudowanie dwóch rozdziałów wprowadzających (w sumie 164 strony) w porównaniu z dwoma rozdziałami wprost odnoszącymi się do celu rozprawy (w sumie 132 strony). Na korzyść Autora przemawiają natomiast syntetyczne wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów i analogiczne ich podsumowania, co potwierdza, że opanował on sztukę

syntezy. Podsumowania rozdziałów pełnią ważną rolę, zwłaszcza w sytuacji, gdy zakończenie rozprawy jest dosyć krótkie i nie prezentuje jakichś nowych wizji rozwoju ewangelizacji przez media w archidiecezji częstochowskiej.

W każdej ocenie rozprawy naukowej szczególne znaczenie przypisuje się prezentacji metodologii i wykorzystanych źródeł. Opis zastosowanej w rozprawie metody Autor ograniczył do sztamkowego wyliczenia kilku metod ogólnych. W pojęciu „metoda analityczna” mieści się dziesiątki, jeśli nie setki różnych postępowań naukowych bardzo różniących się między sobą w dziedzinach nauk przyrodniczych, medycznych, humanistycznych, społecznych czy w końcu teologicznych. Ponadto dobrze widziane jest w rozprawach naukowych przedstawienie szczegółowych etapów postępowania badawczego mających na celu rozwiązanie postawionego we wstępie problemu naukowego. Tego w tej rozprawie brakuje. Doktorant zebrał natomiast znaczącą bazę źródeł zastanych w postaci dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i kościelnych zasobów archiwalnych, a także bardzo liczną literaturę przedmiotu i pomocniczą. Obejmujący aż 69 stronic spis bibliografii łącznikowej został podzielony i wykonany bardzo starannie. Na korzyść badacza przemawia dobry podział w poszczególne grupy źródeł i zestawienie ich w porządku chronologicznym a literatury przedmiotu i pomocniczej w porządku alfabetycznym. Autor wykorzystał w rozprawie sporo źródeł z zakresu netografii, co także prawidłowo zestawił w bibliografii, podając daty do ich dostępu. Na s. 14 wstępu do rozprawy Autor wskazał, że samodzielnie stworzył pewne źródła „metodą wywiadu, ankiety i kwestionariusza”. Wprawdzie odsyła tam do oddzielnego opracowania swojego autorstwa a w aneksie ujawnił dostęp do jego wersji cyfrowej, ale przydałoby się coś więcej napisać o tym przedsięwzięciu badawczym, skoro jego wyniki zostały w rozprawie także wykorzystane.

Przypisy w recenzowanej rozprawie zostały sporządzone według systemu przecinkowego bardzo poprawnie. Opisy są kompletne, nie budzi także zastrzeżeń forma skrócona opisów pozycji bibliograficznych powtórnie przywoływanych w przypisach. Większość przypisów stanowią odnośniki do źródeł i cytowanej literatury, ale wiele jest również takich, w których Autor rozwija wątki uboczne albo wyjaśnia niektóre kwestie złożone. Nie zakłócając wywodu głównego, powyższe wyjaśnienia i dopowiedzenia bardzo ubogacają treść rozprawy. Dziwi jedynie fakt, że Autor nie pozostał konsekwentny w przyjętej zasadzie, że w każdym rozdziale rozprawy rozpoczyna numerację przypisów od początku. Wyjątek bowiem stanowi rozdział I, w którym numeracja przypisów rozpoczyna się od początku także w trzecim podrozdziale. We wstępie natomiast jeden z odnośników bibliograficznych, nie wiedzieć dlaczego, znalazł się nie w przypisie tylko w nawiasie (s. 14).

Rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza została napisana poprawnym i jasnym językiem. Należy podkreślić, że Autor dobrze opanował sztukę parafrazy, unikał nadużywania cytatów, budował zdania proste, układając je w niezbyt rozległe akapity i panując nad jasnością swego wywodu. Recenzowana dysertacja zawiera niewielką ilość niezbyt poważnych błędów literowych i stylistycznych. Jak ustaliła Komisja Języka Religijnego Rady Języka Polskiego w wyrażeniu „słowo Boże” w znaczeniu słowa biblijnego pierwszy wyraz powinien być pisany małą a drugi dużą literą (zob. R. Przybylska, W. Przyczyna, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów: Biblos 2011, s. 67). W rozprawie nie ma jednolitego zapisu tego wyrażenia (por. s. 103, 112, 118, 190, 252). Sobór Lyoński jest zapisany z błędem a ponadto

nie podano, że chodzi prawdopodobnie o II Sobór Lyoński (w rozprawie jest zapis: „na Soborze Liońskim”, s. 123). Za niefortunne należy uznać sformułowanie: „u progu swego ziemskiego życia Jan Paweł II napisał list apostołskie *Szybki rozwój*” (s. 41). Ponieważ chodzi tu o rok 2005, lepiej byłoby użyć sformułowania „u kresu ziemskiego życia Jan Paweł II...”. W recenzowanej rozprawie można znaleźć pleonazmy typu: „w dzisiejszych czasach” (s. 297); „czasopismo dla najmłodszych powinno dalej kontynuować swoją działalność” (s. 298), a także mało zręczne sformułowania np. „dokumenty powstałe na gruncie Kościoła powszechnego” (s. 14); „dla II Soboru Watykańskiego II pojęcie ewangelizacji związane jest z pojęciem apostołstwo” (s. 118); „na gruncie Kościoła w Polsce wyróżnia się archidiecezja częstochowska, albowiem posiada wiele mediów różnorodnych zarówno pod kątem ich rodzaju, jak i zasięgu oddziaływania” (s. 313). Niewiele błędów literowych można się doszukać w tej rozprawie, ale niektóre koniecznie trzeba poprawić, gdyż wprowadzają niezły zamęt w narrację, np. zamiast być: „w prawym górnym rogu strony”, jest: „w prawym górnym roku strony” (s. 231). Recenzowana rozprawa zawiera niewiele błędów interpunkcyjnych (s. 254, 271), ale wskazane błędy literowe, stylistyczne i niezręczne sformułowania warto poprawić przed jej opublikowaniem. Wydaje się bowiem, że po adiustacji językowej rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza ze względu na jej nieprzeciętne walory naukowe i możliwości praktycznego wykorzystania przez dziennikarzy, duszpasterzy, katechetów i wiernych świeckich archidiecezji częstochowskiej, domaga się opublikowania w formie książki.

4. Problemy do dyskusji na obronie doktorskiej

Ważna i aktualna problematyka rozprawy ks. mgra K. Gryza prowokuje do kontynuacji dyskusji w celu rozwinięcia przynajmniej niektórych jej wątków. Dlatego proszę Doktoranta o ustosunkowanie się do następujących kwestii:

a) Jednym z mankamentów rozprawy, oczywiście subiektywnym zdaniem recenzenta, jest pominięcie podstaw teologicznych diecezji jako Kościoła lokalnego. Proszę zatem Doktoranta o dokonanie krótkiej prezentacji teologii diecezji.

b) Wspomniałem na wstępie tej recenzji o sztucznej inteligencji i jej najnowszym liczącym zaledwie kilka miesięcy wytworze w postaci chatbotów. W związku z powyższym proszę o krótką wypowiedź na temat: szanse i zagrożenia tej nowej technologii medialnej dla ewangelizacji. Czy mamy tej technologii bać się i jej unikać, czy jak postuluje kard. Wilhelm Jacobus Eijk, raczej jak najszybciej dostarczyć zasobom sztucznej inteligencji, jak najwięcej treści religijnej w naszym, katolickim wydaniu i w dodatku na naszych serwerach, a wtedy – kto wie – może okaże się naszym sprzymierzeńcem w dziele nowej ewangelizacji?

5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgra K. Gryza stanowi poważny przyczynek naukowy w zakresie badań podstawowych, gdyż w sposób krytyczny i usystematyzowany prezentuje podstawy teologiczne ewangelizacji przez media katolickie, aktualny stan tej formy ewangelizacji w archidiecezji częstochowskiej oraz perspektywy jej rozwoju w przyszłości. Przygotowana monografia po jej opublikowaniu będzie cenną pomocą dla obecnych i przyszłych biskupów oraz strategów planujących rozwój ewangelizacji przez media nie tylko w archidiecezji częstochowskiej, ale w poszczególnych Kościołach lokalnych w Polsce. Ponadto to opracowanie będzie cenną lekturą dla teologów pastoralnych, studentów teologii, a także katechetów, duszpasterzy i zaangażowanych w apostołat medialny katolików świeckich. Autor wykazał się wysokim stopniem umiejętności pracy naukowej w zakresie stawiania problemów, pozyskiwania źródeł archiwalnych i własnych wytworzonych, krytycznej analizy zawartości tekstów źródłowych w celu rozwiązania podjętego problemu, wyciągania uprawnionych wniosków z przedstawionych uprzednio przesłanek, a także zdolnością syntezy i jasnością wywodu naukowego. Przedstawione w recenzji nieliczne mankamenty nie dyskredytują znaczącego osiągnięcia Doktoranta, lecz wskazują jedynie kierunki doskonalenia jego warsztatu naukowego w przyszłości, gdyż wyczuwa się u niego znaczny jeszcze potencjał rozwojowy. Recenzowana dysertacja spełnia wszystkie normy stawiane rozprawom doktorskim w prawie państwowym (*Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) i kościelnym (Franciszek, *Konstytucja apostołska „Veritatis gaudium”*, 8.12.2017), dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. mgra Krzysztofa Gryza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

W. Wiestor Przygoda